



## ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

УДК 340.12:124.5

**К. Горобець,**

студент 4-го курсу факультету міжнародно-правових  
відносин та юридичної журналістики  
Одеської національної юридичної академії

### МЕТАФОРА ПРАВОВОЇ ЦІННОСТІ

Дослідження у сфері цінностей, виявлення закономірностей їх формування, трансформації та використання — одна з основних тенденцій розвитку філософської думки у ХХ столітті. Сьогодні вчення про цінності — аксіологія — стрімко дифузує в суспільні науки. В юриспруденції це вилилось у теорію цінностей в праві, які виражають внутрішню причинність легітимності права через їх сприйняття суб'єктами в праві. Аксіосфера права — новий термін у філософії права, він охоплює всю гаму виразу цінностей, ціннісних настанов, оцінок та інших аксіологічних компонентів буття права. Введення категорії аксіосфери права дозволяє сприйняти структуру цінностей в праві як певну ієрархізовану цілісність; це ставить під сумнів тезу сучасної філософської аксіології про лише інструментальну роль права в забезпеченні цінностей і відсутність власне правових цінностей як специфічної реальності.

Дослідження правової сфери має будуватися на досягненнях сучасної філософської думки. Герменевтика давно зарекомендувала себе як один із ключових, базисних підходів до розуміння природи права, його дії, ролі та місця в системі суспільних регуляторів. Завдяки прийомам юридичної герменевтики стало можливим використовувати в правовій науці цілу низку категорій, які не піддавалися правовій екстраполяції в рамках класичної раціоналістичної гносеології. Саме тому сучасне розуміння герменевтики як методу осягнення правової реальності зводиться не тільки до тлумачення. Роль герменевтики значно

ширша і становить цілісну парадигму філософсько-правового пізнання.

Метою цієї статті є виявлення та пояснення тих закономірностей буття та функціонування правових цінностей, які вказують на універсальність та всеохопність аксіологічних компонентів правосвідомості і, таким чином, являють собою основу передрозуміння аксіосфери права.

Герменевтика як напрям філософії досліджувалася такими видатними філософами, як М. Гайдеггер, Г. Г. Гадамер, П. Рікьор. Розробкою правової герменевтики займалися такі вчені-юристи, як В. В. Дудченко, Ю. М. Оборотов, П. М. Рабінович, В. А. Суслов, теорії метафори присвятили свої праці європейські та американські учені Ж. Фоконьє, М. Тернер, Дж. Лакофф, М. Джонсон та інші.

Теорія метафори тісно пов'язана не тільки з герменевтикою, але й із феноменологією. Так, головний тезис теорії концептуального змішування, яка сьогодні вважається найбільш вдалою з точки зору пояснення природи метафоричного мислення, полягає в тому, що, пояснюючи одне суще в термінах іншого сущого, відбувається розширення певних емпіричних меж, в рамках яких безпосередньо реалізується передрозуміння. Тобто екстраполяція суті одного концепту та природи іншого концепту і є інтелектуальне передрозуміння, яке, хоч і є останньою стадією передрозуміння як такого, але саме на цьому рівні проявляється метафоричність мислення [1]. Таким чином, розширення емпіричних знань про одне суще на інше пе-

реносить абстрактні концепти, поки що невідомі індивіду, зі статусу номена до статусу феномена. Іntenційність досвіду в цьому випадку виступає ключовим компонентом свідомості: індивід передбачає можливість застосування досвіду знання про один об'єкт на інший об'єкт. Звідси впливає основна ціль метафори — розширити значення та вживаність поняття про феномен. Тому метафора існує здебільшого не у сфері реально-го використання права, а у сфері його доктринального вивчення. Методологічно це дуже важливо та корисно. Наприклад, сприйняття права за допомогою розширення емпіричної екстраполяції категорії «правове» на моральне та етичне поле привело до створення концепції природного права — адже природне праворозуміння починається там, де суспільство вбачає потребу в розширенні механізмів задоволення потреб, які не можуть більше підтримуватися юридичними засобами [2]. Іншими словами, метафора в праві у самому широкому сенсі дозволяє назвати правовим усе, що на етапі передрозуміння правовим не є: правове мислення, правові емоції тощо. Такий феноменологічний підхід до метафоричної природи не лише правових цінностей, але й цінностей в праві загалом дозволяє більш детально збагнути процес філіації цінностей в рамках правової сфери. Метафоризація позанормативних категорій шляхом розгляду їх під кутом зору правової теорії безперечно актуалізує предмет інтенції, в ньому починають вбачатися правові риси, що в кінцевому підсумку може привести до філіації такої категорії в право.

В контексті досягнень правової аксіології теорія метафори як герменевтико-феноменологічного підходу набуває нових рис і якостей. Зазвичай герменевтику в праві в найширшому сенсі використовують для того, щоб обґрунтувати та підтвердити цінність традиції. Герменевтика пов'язується з існуванням різноманітних правових систем, правових сімей, оскільки свобода, демократія, відповідальність по-різному трактуються в праві різноманітних цивілізацій. На цьо-

му шляху розкриваються перспективи самостійного існування національних правових культур, у тому числі правової культури України із особливим баченням проблеми прав людини, правової держави, розподілу влади, місцевого самоврядування і так далі [3].

Таким чином, герменевтика виступає методом апологізації права — створення певної доктринальної сфери, в рамках якої можна говорити про українське право, німецьке право, французьке право. У найбільш широкому розумінні, апологія права — це глобальний шлях його розвитку, що базується на певних ключових парадигмах і цінностях. В науковій літературі зазначається, що сучасна апологізація повинна будуватися на принципі висунування суб'єкта права в центр правового розвитку. На цьому шляху вбачається трансформація ролі права від засобу регуляції до засобу координації. Це перетворює право на ціннісно-нормативну систему з ієрархізованою структурою цінностей в праві [4]. Апологія права вибудовується на засадах герменевтики — інтерпретації правових цінностей крізь призму правової реальності конкретного суспільства. У цьому сенсі апологія виступає своєрідним опозитом глобалізації права. Але у цього висновку є інша сторона.

Якщо за допомогою герменевтики створюється можливість успішної апологізації права, то так само герменевтично можна обґрунтувати всезагальність правових цінностей. Складовою герменевтичної філософії можна вважати теорію гештальту. Її сутність полягає у тому, що свідомість людини має тенденцію сприймати речі у завершеній формі, повноті, цілісності і водночас простоті. Гештальт є цілісність. Але якщо існує цілісність, то мають бути частки цієї цілісності (кластери). У сфері людської свідомості ціле передує частці. Не ціле виникає з часток, а частка з цілого. Крім того, цілому притаманні властивості, які неможна звести до простої суми властивостей часток. Тому частка визначається цілим [5]. Оскільки культурні цінності глибоко метафоричні, вони виражаються в багатоманітних образах

та смислах, можна говорити, що різниця розуміння правових цінностей — це не різниця значень категорій, а різна концептуалізація єдиного гешталту, частки якого детерміновані свідомістю. З цієї позиції можна піддати сумніву популярне в наші часи твердження про відсутність єдиних правових цінностей в людській цивілізації.

Метафора правової цінності полягає у культурній детермінації глибоких, архетипових категорій, які властиві свідомості будь-якої людини. Правове мислення саме по собі є метафоричним: пояснення правових явищ завжди відбувається через інші явища. Таким чином, пояснення правових категорій відбувається за принципом герменевтичного кола. При цьому усвідомлення правових цінностей незалежно від волі індивіда буде базисом передрозуміння явища. Але правові цінності не можна називати базисними концептами та неподільними примітивами, вони не виступають кластерами, вони є ідеями гешталту права, бо головна риса гешталту, що відрізняє його від суми властивостей кластерів, — це наявність цілі. Кластерами виступають найбільш конкретизовані регулятори — норми права.

Як видно з цієї гіпотези, метафоричність правової цінності робить її модусом, тобто формою, типом пізнання аксіосфери права того чи іншого суспільства. За відсутності єдиного модусу правової цінності пізнання правової системи, відмінної від детермінованої індивідом, було б неможливим. Метафоричне пізнання правової цінності відбувається таким чином.

Одна правова цінність інтерпретується в різноманітних концептах: припустимо, існує дві первинні аксіосфери (джерело і ціль). Вони комбінуються за допомогою певного структурного відображення (екстраполяція досвіду), що породжує третю, комбіновану, незалежну від первинних, аксіосферу, що несе результативну інтегративну структуру. Цей процес зміщення концептів може відбуватися лише в площині родових просторів — певною часткою правосвідомості, в рамках якої можлива екстра-

поляція досвіду із найменшими втратами та викривленнями із джерела до цілі. Якщо ж це неможливо, метафора набуває рис нового концепту (проміжного), який містить у собі досвід пізнання первинної правової цінності та передрозуміння її інтерпретації в цілі.

У процесі інтеграції та наступного зміщення правових цінностей відбуваються такі три процеси: «композиція», «завершення» і «розвиток». Перше, що відбувається — композиція, що дозволяє проектування змісту джерела на ціль та результативну аксіосферу. Тут важливо відмітити, що в цей процес включені особистісне розуміння та асоціювання, котрими керує суб'єкт. Завершення — процес, у результаті якого отримана змішана аксіосфера (вихідний простір), а саме її структура, екстрапольована від джерела до цілі, співвідноситься з інформацією в довгостроковій пам'яті, аксіосфера, що пізнається, зіставляється із власним правовим досвідом дослідника. І розвиток — наступне інтелектуальне моделювання змішаного концепту. Після того, як встановлюються зв'язки з довгостроковим знанням про зміщення, суб'єкт може розвивати та будувати подальші моделі буття змішаної аксіосфери, тобто робити певні висновки про ефективність аксіосфери іншої правової системи [6].

Така модель дозволяє говорити про існування єдиних правових цінностей в усіх правових системах. Основою для такого ствердження виступає хоча б той факт, що право як абсолютна цінність, «річ сама по собі», гешталт, в усіх правових системах переслідує ті ж самі цілі, що впливають із його аксіосфери, основні компоненти якої — справедливість, порядок, рівність, правосуддя і так далі. Метафоричність цих правових цінностей полягає в тому, що їх значення невелике поле дуже широке, тому й екстраполяція властивостей однієї правової цінності на іншу можлива в рамках усіх правових систем.

Втім, такий модус пізнання аксіосфери ефективний не лише в площині компаративістського аналізу, але й у пізнанні аксіосфери права як такої:

адже у кожного дослідника структури правових цінностей існує власне передрозуміння, а отже, і метафори як аксіосфери в цілому, так і окремих її компонентів. У цьому проявляється унікальність правових цінностей як засобу пізнання: вони одночасно є компонентами передрозуміння і частками цілого у герменевтичному колі безпосереднього пізнання.

Використання метафори правової цінності тісно пов'язане з можливістю міфологізації такої цінності, створенням хибних апологізаций. Наприклад, обрана в Україні стратегія розвитку права на всебічне використання законодавчого права та кодифікації, в поєднанні з міфами про народовладдя, правову державу, прямої дії закону тощо, призводить до падіння рівня легітимності правової системи [7].

Тому важливо відмітити, що філіація правових цінностей (а вона безпосереднім чином впливає на апологію права) — глибоко акультураційний процес, який потребує зваженості та обережності. Ось чому безпосередній акультурації правових цінностей повинна передувати їх метафоризація як екстраполяція правового досвіду.

**Ключові слова:** правова аксіологія, цінності в праві, аксіосфера права, правова герменевтика, феноменологія.

*З позицій філософської герменевтики та теорії метафори обґрунтовується роль правових цінностей у механізмі пізнання аксіосфери права. Метафоричний характер правової цінності полягає у розширенні меж правового досвіду та залучення абстрактних категорій, що лежать за межами права, та їх екстраполяції на правову сферу. Теорія метафори правової цінності дозволяє також проводити компаративістський аналіз в рамках зіставлення цілей геіштальту права різних правових систем.*

**Keywords:** legal axiology, values in law, law axiosphere, legal hermeneutics, phenomenology.

*In the article grounded the role of the legal values in the mechanism of law axiosphere cognition [from the point of view of legal hermeneutics and metaphor theory. The metaphor role of legal values is to extend the legal experience and bringing in the legal sphere the abstract categories. Metaphor theory also allow to make a comparative analysis of legal systems in the way of law gestalt comparing.*

#### Література

1. Лакофф Дж. Метафори, которми ми живем : пер. с англ. / Дж. Лакофф, М. Джонсон ; под ред. А. Н. Баранова. — М. : Едиториал УРСС, 2004. — С. 27.
2. Рабінович П. Праворозуміння «природне» та «легістське»: неминучість співіснування // Право України. — 2009. — № 3. — С. 68.
3. Оборотов Ю. М. Теорія держави і права (прагматичний курс): [екзамен. довід.] / Ю. М. Оборотов. — О. : Юрид. л-ра, 2006. — С. 17.
4. Оборотов Ю. Н. Апология права [тезиси] // Правове життя сучасної України : тези доп. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. і асп. складу [«Правове життя сучасної України»], (Одеса, 5–6 черв. 2009 р.) / Одес.нац. юрид. акад. — О. : Фенікс, 2009. — С. 78.
5. Дудченко В. В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень : [монографія] / В. В. Дудченко. — О. : Юрид. л-ра, 2006. — С. 29.
6. Fauconnier G. Metaphor, Metonymy, and binding / G. Fauconnier, M. Turner // Metaphor and metonymy in comparison and contrast / ed. By René Dirven; Ralf Pürings. — Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2003. — P. 477—478.
7. Введение в украинское право / [С. В. Кивалов, Ю. Н. Оборотов, П. П. Музыченко и др.] ; под ред. С. В. Кивалова, Ю. Н. Оборотова. — [2-е изд.]. — О. : Юрид. л-ра, 2009. — С. 143–144.